

УДК 811.161.2'355:48

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.4.27>

Наталія ЮРІЙЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, nd711@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8308-3283

Людмила САВЕНКО

доктор філософії PhD, старший викладач кафедри української лінгвістики та методики навчання,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
lud.savenko@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4234-0153

НЕОЛОГІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ВОЄННОГО ЧАСУ

Статтю присвячено аналізу процесів неологізації лексики сучасної української мови в умовах повномасштабної війни. Актуальність дослідження зумовлена стрімким оновленням лексичного складу мови під впливом соціальних трансформацій, появою нових реалій воєнного, інформаційного та медійного характеру, а також інтенсивним входженням англіцизмів і формуванням нового пласту військової та суспільно-політичної термінології. З'ясовано, що вітчизняна лінгвістика поки не має універсальної класифікації неологізмів воєнного часу, що обумовлено високою швидкістю появи та варіативністю таких лексем.

Питання неологізації постійно перебувають у полі досліджень українських учених. Вітчизняні лінгвістичні праці з питань дослідження воєнної лексики представлені науковими розвідками таких учених як О. Селіванова, М. Степаненко, Г. Вусик, Н. Павлик, С. Гриценко та ін., що акцентують на специфіці воєнної термінології, мовлення мас-медіа та соціальних мереж. Дослідження даної проблематики є актуальним для подальшого вивчення та аналізу.

Мета статті полягає у комплексному теоретичному аналізі процесів неологізації лексики сучасної української мови в умовах воєнного часу та визначенні основних механізмів, джерел і тенденцій формування нових лексичних одиниць.

Дослідження спирається на методи опису, структурно-семантичного аналізу, дискурс-аналізу, а також на матеріали українських ЗМІ, публічної комунікації, соціальних мереж і сучасних словників. У роботі розглянуто ключові механізми творення нової лексики, зокрема: інституціоналізацію військових термінів, активізацію англійських запозичень, вторинну номінацію та переосмислення наявних слів, формування емоційно-експресивного словника, появу евфемізмів і дисфемізмів, вплив комунікації української діаспори та вимушених мігрантів.

Неологізація в умовах війни – процес системно й екстралінгвістично зумовлений, що поєднує мовні закономірності з соціальними, політичними та культурними чинниками. Перспективи подальших досліджень убачаються у створенні корпусів неологізмів воєнного часу, розробленні стандартів військової термінології та вивченні психологічних аспектів мовотворення в умовах екстремальних ситуацій.

Ключові слова: неологізація, сучасна українська мова, воєнний час, термінологія, англіцизми, словотворення, орфографія, воєнна лексика, семантичні зміни.

Nataliia Yuriychuk, Lyudmila Savenko. NEOLOGIZATION OF THE VOCABULARY OF THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE THROUGH THE PRISM OF WARTIME

The article is devoted to the analysis of the processes of neologization of the vocabulary of the modern Ukrainian language in the conditions of a full-scale war. The relevance of the study is due to the rapid renewal of the lexical composition of the language under the influence of social transformations, the emergence of new realities of a military, informational and media nature, as well as the intensive entry of Anglicisms and the formation of a new layer of military and socio-political terminology. It was found that domestic linguistics does not yet have a universal classification of wartime neologisms, which is due to the high rate of appearance and variability of such tokens.

The issues of neologization are constantly in the field of research of Ukrainian scientists. Domestic linguistic works on the study of military vocabulary are represented by scientific investigations of such scientists as O. Selivanova, M. Stepanenko, G. Vusyk, N. Pavlyk, S. Hrytsenko and others, who emphasize the specifics of military terminology, mass media speech and social networks. The study of this issue is relevant for further study and analysis.

The purpose of the article is a comprehensive theoretical analysis of the processes of neologization of the vocabulary of the modern Ukrainian language in wartime conditions and the identification of the main mechanisms, sources and trends in the formation of new lexical units.

The study is based on the methods of description, structural and semantic analysis, discourse analysis, as well as on materials from the Ukrainian media, public communication, social networks and modern dictionaries. The paper examines the key mechanisms of creating new vocabulary, in particular: institutionalization of military

terms, activation of English borrowings, secondary nomination and rethinking of existing words, formation of an emotionally expressive vocabulary, the emergence of euphemisms and dysphemisms, the influence of communication of the Ukrainian diaspora and forced migrants.

Neologization in wartime conditions is a systemically and extralinguistically determined process that combines linguistic patterns with social, political and cultural factors. Prospects for further research are seen in the creation of corpora of wartime neologisms, the development of standards for military terminology, and the study of psychological aspects of speech formation in extreme situations.

Key words: *neologization, modern Ukrainian language, wartime, terminology, Anglicisms, word formation, orthography, military vocabulary, semantic changes.*

Постановка проблеми. Мова як динамічна й чутлива система перебуває в безперервному процесі розвитку та збагачення. Усі суспільні трансформації – як конструктивні, так і кризові – безпосередньо відбиваються на її еволюції. Нині Україна проходить складний історичний етап, позначений повномасштабною війною, що докорінно змінила повсякденну реальність мирного населення. Російська збройна агресія справила глибокий вплив на суспільні настрої, а підвищене емоційне напруження українців виявляється й у мовній площині. Унаслідок цього лексичний склад української мови істотно оновився: сформувався значний пласт нових лексичних одиниць, які активно функціонують у щоденному спілкуванні та здобули поширення не лише в межах українського соціуму, а й у глобальному комунікативному просторі.

У сучасних умовах неологізація виступає одним із ключових механізмів адаптації мови до екстремальних ситуацій.

Актуальність окресленої проблематики зумовлена потребою виявлення, опису й наукового осмислення нових, семантично оновлених та актуалізованих лексем і значень. Неологічні утворення виникають безперервно, а засоби масової інформації прагнуть зафіксувати інтенсивний потік спонтанного народного словотворення, особливо виразно репрезентованого в мовленні соціальних мереж.

Саме тому сучасні лексикологічні та лексикографічні дослідження набувають особливої ваги, оскільки вони дають змогу зафіксувати мовну ситуацію воєнного часу та створюють підґрунтя для подальшого вивчення динамічних процесів у сучасній українській мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання неологізації постійно перебувають у полі досліджень українських (Б. Ажнюк, Г. Вокальчук, Л. Масенко, Ж. Колоїз, Д. Мазурик, Н. Клименко, Є. Карпіловська, В. Жайворонка, Л. Симоненко, О. Стишов, О. Тараненко, К. Ладоня та ін.) учених.

Вітчизняні лінгвістичні праці з питань дослідження воєнної лексики представлені науковими розвідками таких учених як О. Селіванова, М. Степаненко, Г. Вусик, Н. Павлик, С. Гриценко та ін., що акценту-

ють на специфіці воєнної термінології, мовлення мас-медіа та соціальних мереж.

Однак незважаючи на розвідки багатьох українських мовознавців, воєнні неологізми наразі є поширеним явищем та з'являються і надалі, дослідження даної проблематики є актуальним для подальшого вивчення та аналізу. Невирішеними залишаються питання: систематизації спонтанних неологізмів; фіксації нестандартних, ситуативних лексем; аналізу емоційно-експресивної воєнної лексики; впливу діаспори та глобальної англомовної комунікації; зміни статусу тимчасових інновацій (від жаргонізмів до інституціональних термінів).

Постановка завдання. Метою статті є комплексний теоретичний аналіз процесів неологізації лексики сучасної української мови в умовах воєнного часу та визначення основних механізмів, джерел і тенденцій формування нових лексичних одиниць. Матеріалом слугували лексичні одиниці, що були виокремлені з сучасної преси, програм телебачення та інтернет-джерел від початку російської агресії, оскільки ці масмедійні засоби найшвидше реагують на зміни у суспільстві та свідомості громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси неологізації лексики сучасної української мови в умовах воєнного часу становлять складне, багатомірне явище, що відображає динамічну взаємодію мовної системи з екстралінгвальними чинниками. Повномасштабна війна стала потужним каталізатором лексичних змін, актуалізувавши як внутрішні механізми словотворення, так і зовнішні джерела поповнення словникового складу.

Оновлення словникового запасу мови унаслідок динамічного розвитку суспільства називають неологізацією [3, с. 10].

Неологізація є об'єктивним і закономірним процесом розвитку мови, пов'язаним із потребою номінації нових реалій, явищ, емоційних станів та соціальних практик. У воєнний період цей процес набуває інтенсивного характеру, оскільки суспільство стикається з принципово новим досвідом, що потребує мовного осмислення й вербалізації. Війна трансформує не лише політичний, соціальний та культурний простір, а й мовну картину світу, спричиняючи активне оновлення лексики.

Неологізми – це новостворені слова, значення слів, словосполучення, що виникли відносно нещодавно та перебувають у процесі входження в загальне використання [11, с. 160].

Проте, воєнна неологізація охоплює як власне новотвори, так і семантичні неологізми – слова, що існували в мові раніше, але в умовах війни набули нових або уточнених значень. Така семантична переорієнтація засвідчує гнучкість лексичної системи та її здатність адаптуватися до змін соціальної дійсності.

Серед провідних механізмів формування нових лексичних одиниць у сучасній українській мові воєнного часу можна виокремити:

1) Словотвірні процеси, зокрема:

– афіксацію (утворення нових слів за допомогою префіксів, суфіксів або і префіксів, і суфіксів): *перезапустити, переформатувати, деокупація, розмінування, перезброєння, контрнаступ, псевдореферендум, антивоєнний, самооборона, післяобстріл; волонтерка, військовик, окупант, зрадник, доброволець, волонтерство, обстрілював, тероборонівець, військовослужбовець, фронтовик; недоокупований, переміщенець, прифронтний, розстріляний, безпековий;*

– словоскладання (один із найпродуктивніших способів неологізації у воєнний час, оскільки дозволяє швидко створювати зрозумілі номінації нових реалій): *байрактар-дрон, війна-агресія, інфоудар, кібервійна, повітряна тривога, дрон-камікадзе, ракетно-обстріл, фронтлайн;*

– абревіацію (активізується в умовах війни через потребу мовної економії та швидкого обміну інформацією): *ЗСУ (Збройні сили України), ТРО (територіальна оборона), БПЛА (безпілотний літальний апарат), РСЗВ (реактивна система залпового вогню), ППО (протиповітряна оборона), ДРГ (диверсійно-розвідувальна група), МВС, СБУ, ГУР (абрєвіатури силових структур, актуалізовані у воєнному дискурсі);*

– контамінацію (злиття частин двох слів): *рашизм (росія + фашизм), путлер (путін + гітлер), оркостан (орки + -стан), мобік (мобілізований + суфіксальне скорочення з елементами контамінації), інфотерор (інформація + терор), ватомозок (вата + мозок). Контамінація є характерною передусім для публіцистичного та розмовного мовлення, зокрема мови соціальних мереж. Контаминати здебільшого мають яскраво виражену оцінну та експресивну функцію й відображають емоційний стан суспільства.*

У воєнний період українська мова активно використовує традиційні та інноваційні словотвірні механізми, зокрема словоскладання, абревіацію та контамінацію, що забезпечує

оперативну номінацію нових реалій і водночас віддзеркалює емоційно-оцінне ставлення мовців до подій війни. Ці механізми активно використовуються для створення експресивних, емоційно забарвлених номінацій, що швидко входять у масове вживання.

2) Семантичну деривацію, що полягає в переосмисленні вже наявних у мові слів. Багато лексем отримують нові конотативні відтінки, часто пов'язані з оцінкою, іронією, сарказмом або героїзацією. У воєнний період цей механізм став одним із найпродуктивніших, оскільки дозволяє оперативно переосмислювати відомі слова відповідно до нових реалій:

– переосмислення загальноживаних слів: *бавовна, прильот, тиша, гучно, світло;*

– метонімічні зсуви значення: *фронт, укриття, евакуація;*

– евфемізація як різновид семантичної деривації: *мінус, утилізувати.*

Семантична деривація у воєнний час характеризується високою інтенсивністю, емоційною маркованістю та прагматичною зумовленістю. Переосмислення лексем відбувається під впливом екстремальних соціальних умов і відображає колективний досвід, цінності та психологічний стан українського суспільства.

3) Лексичні запозичення, переважно з англійської мови, які пов'язані з військовою термінологією, інформаційною війною, цифровими технологіями та міжнародною комунікацією. Частина таких запозичень проходить етапи адаптації та інтеграції в українську мовну систему: *дрон, байрактар, хаймарс, джавелін, стінгер, бредні, локдаун, деблокада, рейд, деокупація, снайпер, штаб, патруль, брифінг, фейк, фактчекінг, таргетинг, кібератака.*

Лексичні запозичення з англійської мови у воєнній термінології сучасної української мови характеризуються високою частотністю, швидкою адаптацією та активною словотвірною продуктивністю. Вони виконують не лише номінативну, а й прагматичну та експресивну функції, відображаючи реалії сучасної війни й інтеграцію України у світовий безпековий простір.

Основними джерелами формування неологізмів у період війни є:

– офіційно-діловий та військовий дискурс, де виникає потреба в точних і лаконічних номінаціях нових явищ;

– медіапростір (новинні ресурси, телебачення, радіо), який активно поширює нові слова та значення;

– соціальні мережі, що виступають своєрідною лабораторією мовної творчості, де неологізми народжуються спонтанно, швидко поширюються та набувають популярності;

– розмовне мовлення, у якому фіксується емоційна реакція суспільства на події війни.

Поєднання офіційного й неофіційного мовлення створює сприятливі умови для інтенсивного оновлення лексики.

Воєнні неологізми виконують низку важливих функцій: номінативну, забезпечуючи називання нових реалій; оцінну, виражаючи ставлення мовців до подій і явищ; експресивну, посилюючи емоційний вплив висловлювання; ідентифікаційну, маркуючи належність мовця до певної спільноти.

Багато нових слів стають символами колективного досвіду, виконуючи роль маркерів національної солідарності та протипу.

«Мова, як відкрита система, характеризується тим, що одні слова з'являються, інші забуваються. Ознакою нашого часу є стрімкий темп розвитку української мови, який значною мірою спричинений розв'язаною росіянами війною. На жаль, новотвори, пов'язані з цією сумною сторінкою нашої історії, будуть з'являтися доти, доки не закінчиться війна, оскільки кожен новий день – це нові події, емоції, переживання як негативні, так і позитивні, що потребують вираження у нових формах» [2, с. 6].

Аналіз сучасного мовного матеріалу дає можливість окреслити основні тенденції неологізації лексики в умовах війни: зростання кількості експресивних і оцінних одиниць;

активізація семантичних неологізмів; швидка циркуляція нових слів у цифровому просторі; нестійкість значної частини неологізмів, що зумовлює їх короткотривале функціонування. Водночас окремі лексичні новотвори мають потенціал закріпитися в мові як повноцінні одиниці загальнонаціонального вжитку.

Висновки. Отже, суспільні та політичні події мають безпосередній вплив на мову, так само як і мова впливає на суспільство. Війна призвела до значних змін, у мові з'явилися нові слова – неологізми. Новостворені лексичні одиниці є відтворенням почуттів, що переживають українці. Оновлення словникового запасу мови унаслідок динамічного розвитку суспільства називають неологізацією.

Неологізація лексики сучасної української мови крізь призму воєнного часу характеризується надзвичайною інтенсивністю, багатоканальністю джерел, взаємодією військової, медійної, технологічної та побутової сфер, домінуванням англійських запозичень, активним переосмисленням та адаптацією наявних лексем, значущим впливом діаспори й глобальної мобільності українців.

Перспективи подальших досліджень убачаються у створенні корпусів неологізмів воєнного часу, розробленні стандартів військової термінології та вивченні психологічних аспектів мовотворення в умовах екстремальних ситуацій.

Література:

1. Боженець С. В. Становлення та сучасний стан дослідження військової терміносистеми української мови. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73). № 3. С. 8–12.
2. Гладченко А. М., Комарова О. С. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73). № 1. Ч. 1. С. 7–13.
3. Гриценко С. П. Мовні інновації російсько-української війни 2022. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. Вип. 32. Ч. 2. С. 9–13.
4. Козинець І. Відображення війни у мові крізь призму неологізмів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 61. Т. 2. С. 135–140.
5. Колоїз Ж. В. Семантичні неологізми як результат семантичної деривації. *Актуальні проблеми філології і методики викладання мов : зб. наук. праць*. Кривий Ріг. 2004. С. 54–61.
6. Ладоня К. Ю. Неологізми в українській мові: сутність, визначення, принципи класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія : збірник наукових праць*. 2018. Вип. 36. Одеса, С. 38–40.
7. Лисичкіна І. О., Лисичкіна О. О. Сучасна військова лексика в аспекті англо-українського перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 57. С. 190–193.
8. Павлик Н. В., Вусик Г. Л. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 52–57.
9. Семенюк О. А. Мас-медіа воєнного часу: проблеми лінгвістичного інструментарію. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 5. Ч. 2. С. 259–264.
10. Стишов О. А. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку ХХІ століття. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С. 364–374.
11. Хар М. Є. Воєнний дискурс: процеси неологізації. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород. 2022. Вип. 24. Том 1. 160 с.
12. Цигвинцева Ю. О. Неофразеологізми в контексті російсько-української війни. *Культура слова*. 2022. №96. С. 141–151.

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025